

Ember Mária író, műfordító újságíró 1931-ben született Abádszalókon és 2001. december 31-én hunyt el Budapesten. Folyóiratunk társalapítója volt 1994-ben, rá emlékezünk a Holokauszt 70. évfordulóján és 20 éves jubileumunkon is. Életművéből választottuk ki alábbi könyvét, mely nagy sikert aratott 1976-os megjelenésekor, hiszen az ismert Munkácsy-díjas festőművész, Herman Lipót (1884-1972) eredeti rajzait adta közre saját szövegével. A könyvet folytatásokban közöljük.

Ember Mária szövege, Herman Lipót rajzai

Jár-ke, mint zsidóban a fájdalom

(folytatás)

A huszonegy éves Herman Lipót egyébként inkább csak vakációzó vendég volt 1905-ben a nagyszentmiklósi ősművészasztalnál. Elmondhatjuk róla, hogy bámulatos emlékezőtehetséggel – mert a legfogékonyabb életkorban – raktározta el elméjében e Torontál megyei falu (s ezen belül a helyi zsidó közösség) életének jeleneteit, „életképeit”, a különböző figurákat. A típusok megalkotásában aztán segítettek a régi mesterek, nemegyszer észrevettük már, hogy ők vezetik ceruzáját.

Miután felállt a Westfried-asztaltól – most, visszatekintve, látjuk már, hogy a 22-es rajzon a krump-liorrú, nagyfejű, borzas szakállú férfi, kezében a

22

pálinkás flaskával: alighanem Westfried maga, s az asztal (a törzsasztal!) túloldalán ülő férfi, aki hallgatja, Herman Lipót arcvonásait viseli –, tehát miután 1905-ben elhagyta szülőfaluját, „Münchenben hónapokig az Asbe iskolában” tanult tovább, majd – miként önéletrajzában olvassuk – „1907–8-ban önkéntesi éveimet szolgáltam Budapesten. Katonai vonatkozású rajzokat s képeket csináltam. 1908-ban ¼ évet töltöttem a Mintarajz Iskolában, gyakoroltam a festést. 1909-ben 5 hónapig Berlinben dekoratív munkákat, rajzokat készítettem. 1910-ben a Könyves Kálmán kiállítási helyiségében karikatura s rajzkiállításra vettem részt, munkáim nagy sikert arattak. 1911-ben Párisban 5 hónap, főleg rajzolásban fejlesztettem magam...”

Rajzolásban Herman Lipót élete végéig fejlesztette magát. Megírták róla, hogy még nyolcvan éves korában is eljárt minden vasárnap, ha esett, ha fújt, Kelenhegyi úti műterméből a Szépművészeti Múzeumba – vázlatfüzetébe gyors jegyzeteket csinálni!

Gyors, „krokizó” rajzoló stílust igényelt az a mozgalmas jelenet (23), melyen a művész hasznára vált az is, hogy a tolla duplán fogott. Olyan ez a környezet, mintha Herman Lipót a jelenkor múltba forduló híres íróinak – Isaac Bashevis Singernek, Smúél József Agnonnak és a többieknek – egykori lengyel-zsidó városkaiban-városrészeiben szívta volna magába a hiteles levegőt. Kisemberek kis örömei fogalmazódnak kis bölcsességekké: *Der Jantev-Branev schmeckt auch an Wochentagen*, azaz *Az ünnepi itóka hétköznap is jólesik*.

S Herman Lipót, aki csak az ásványvizet szerette, megrajzolta a házisárcány-feleséget is, aki sajnálja azt a kis pálinkát az urától (24). A nő, miközben az üveget elragadja, ezt sziszegi: *Ess ka Kügl, brauchst ka Bronfe!* vagyis *Ne egyél (annyi) kuglit, nem kívánsz majd (annyi) pálinkát!* A *Kügl* magyarra talán gombócnak volna fordítható, bár nem egészen az. A kuglinak Magyarországi zsidó ételek című könyvében – ha jól számolom – kilenc hamis, azaz krumpilis és csak két húsos fajtáját sorolja fel Herbst Péterné Krausz

23

Zorica. (Ezt a rajzot egyébként a 306-os sorszámmal látta el, képzeletbeli Zsidó szállóigék, közmondások könyvét szerkesztve, Herman Lipót.)

Album cím alatt 1921-ben jelent meg Herman Lipót rajzainak első válogatása. Egészen más jellegű volt, mint ez a mostani.

Nem annyira a mondanivalója, mint inkább a rajz maga volt akkor a művész közreadnivalója. Jóllehet számos tematikus kompozíciót is tartalmazott a könyv, főként a görög-római mitológia által ihletett elképzeléseket, az album összecukása után mégis a testek, az aktok kavargása, a hajlékony vonalak fekete-fehér (tehát nem színes) gomolygása marad emlékeztünkben.

Pedig festőként Herman Lipót a színek szerelmesei, az igazi koloristák közé tartozott. Kedvenc színe – azt hiszem – a zöld volt, fák zöldje, lomb zöldje, napsütötte vagy árnyékba borult levelek zöldje, a szemnek jóleső zöld, a lelket emelő zöld. Örökzöld, örömgöld.

Természetszeretete megmutatkozik nagyméretű festői alkotásain. A Balatont is szívesen festette, akár csak kortársai és kartársai közül Boldizsár István, Halpáy János, ugyancsak derűs élet-

szemléletű, ragyogó színeket kikeverő mesterek. Ők mind nem tartoztak a magyar festészet forradalmárai, megújítói közé, ők másképpen értelmezték a festő feladatát ezen a földön, mint ahogyan korunk esztétái tanítják.

Ám nemcsak az utókor ítéletében váltak vitathatóvá azok a művészek, akik csupán „gyönyörűket írni” (hogy Adyt idézzem) vagy örömet adni akartak; szépet közvetíteni. Herman Lipót életében ismételtelen fellángoltak a viták ama kérdés körül, elegendő-e, ha a piktor „virtuóza a festés technikájának”, „megvesztegető módon tud a színnel és az

24

ecsettel banni”, és így tovább (hogy Elek Artúr 1934-ben írt vitacikkét idézzem). Ámde létezett – és ma is létezik – a piktúrának olyan felfogása, hogy a festő: meszterember, akinek dolga mestersége legmagasabb színvonalán, legjobb tehetsége szerint végezni munkáját. E középkorból maradt céhbeli elgondolás, szakmai szemlélet jellemző lehetett Herman Lipótra is.

Németalföldi közmondásokat – hogy úgy mondjam: – katalogizált már idősb Pieter Bruegel is a XVI. században, és Proverbios cím alatt spanyol közmondás-illusztrációkat alkotott kétszázötven évvel később Francisco de Goya. Hasonlóképp ironikus enciklopédiáját kívánta adni egyfajta népi gondolkozásmódnak (mielőtt végleg feledésbe merülne) a művelt magyar festő.

S ebben az összefüggésben érdektelen, vajon olyan nagy bölcsesség-e, hogy *Erst vün dem dritten Beigl wirt man satt*, magyarul: *Csak a harmadik bejglitől lakik jól az ember* – miközben nyitva marad a kérdés, mi a mértékesség: a szelet vagy a rúd? (25) Alighanem a rúd; és ha tovább gondoljuk, rájövünk, hogy ebben a látszólag együgyűen egyértelmű mondásban mélyebb csalafintaság van elrejtve. Egy tepsiben ugyanis két rúd bejgli szokott sülni – s az ember csak a harmadiktól lakna jól: attól, ami nincs! ... (Ha olvasóim közül valaki nem tudta volna eddig, közlöm: a bejgli csak kikeresztelkedett karácsonyi sütemény...)

De ha már az előbb a művészettörténeti összefüggéseket emlegettem, a klasszikus közmondás-illusztrációkat, hadd mutassak be néhány olyat is Herman Lipót rajzai közül, amelyek nem a zsidó folklór részei, hanem általános emberi tulajdonságokat ábrázolnak. Így kerülhetett ebbe a mappába

– az ugyancsak idősb Bruegel örökérvényű megfogalmazásában közkincsünnké vált A vakok-témának gyors, krokiszerű újraforgalmazása (26), a következő aláírással: *Wenn ein Blinder führt den anderen, fallen beide im Grüb herein*, vagyis *Ha vak vezet világtalant, mindketten verembe esnek*, csak úgy mint

– a bécsiesen hangzó *Mach dich nicht e so klan – dü bist nix e so gross!*, mely szerint arra int egy okos öregember egy fiatal fiút (27), hogy *Ne kicsinyítsd magad – nem vagy te akkora!* (de fordíthatnám a Molnár Ferenc-i szavarintással is, hogy „Ne légy olyan szerény – ameddig nincs mire!”),

– s hihetném akár a latin szállóigéhez készült rajznak is: *„Hic Rhodus, hic salta!”* („Itt van Rhodosz, itt ugorjál!” – mondták a hencegőnek, aki azzal dicsekedett, hogy egyszer mekkorát ugrott Rhodoszon...)

25

26

ezt a némileg mesehangulatú ábrát (28), melynek szövege korántsem hibátlan jiddis átírásban is ismerős: *Sug nit Hopp, bis du bist (nit) aribergeschprungen!* Azaz: *Ne mondj hoppot, amíg át nem ugrottad az árkot!*

Ugyanígy nem pusztán zsidó tapasztalat az, hogy *Handelschaft ist ka Brüderschaft*, vagyis külön kell választani az üzletet és a barátságot, mert *Az üzlet – üzlet, nem testvériség!* A művész ezt a szállóigét megvesztegetően szép, bibliai hangulatú tájba helyezte (29).

27

29

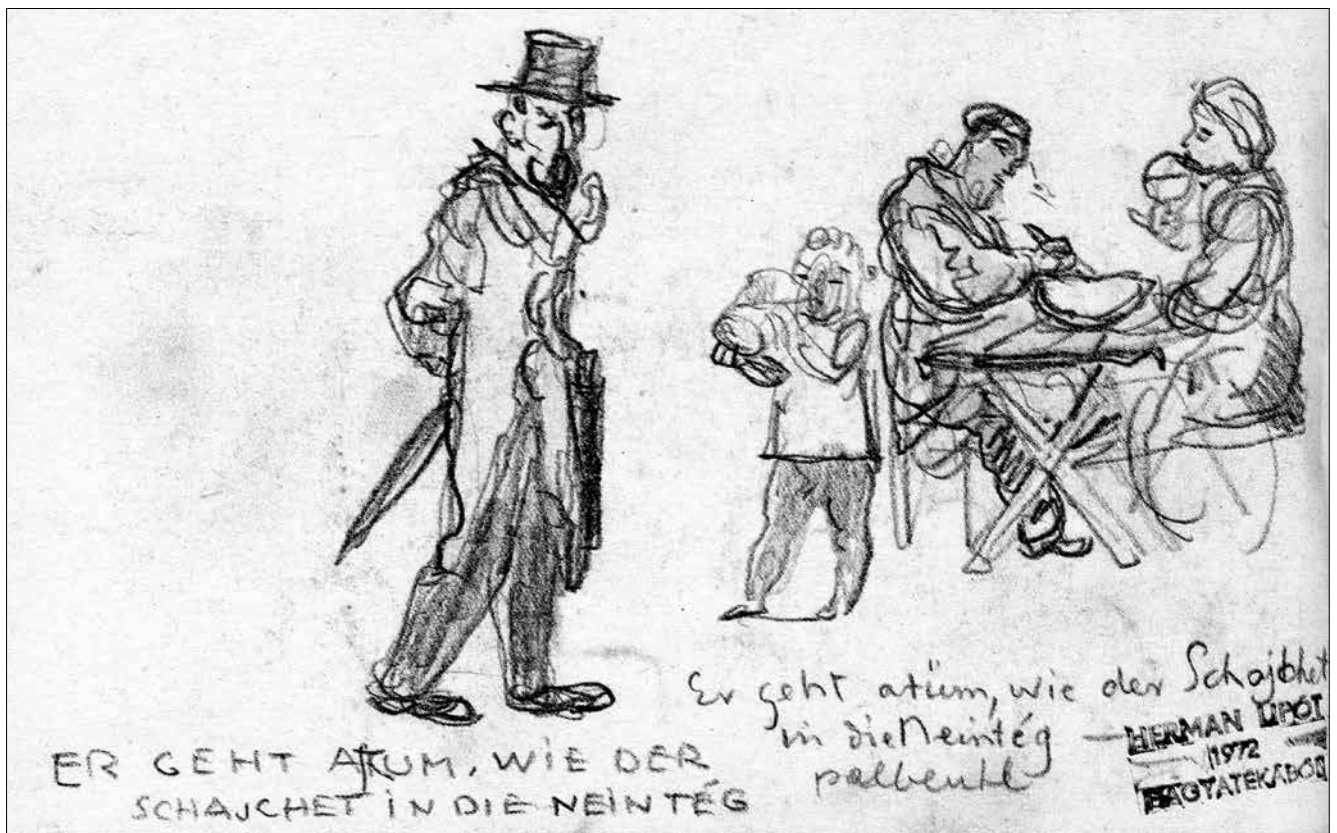
28

Nem kevésbé megvesztegető (rajzilag, hangulati-
lag) az a magyar életkép sem (30), melynek szöve-
ge *(anyám mondja)* jelzéssel is nehezen megfejthető
jiddis mondás. *Wegen parnoszeleben muss man tanzen
mit Joskalében:* bizony jó ideig tartott, amíg ezt a köz-
lést baráti segítséggel megfejtettük. *Wegen parnoszeleben:*
Azért a kis megélhetésért muss man tanzen:
táncolni kell mit Joskalében: a Jóska gyerekkel... (vagy
bárkivel, aki bejön a kocsmába és táncolni akar). Hát
igen, a kocsmáros akkoriban nem volt állami alkalmazott,
nem volt neki mindegy, jól érzik-e magukat
a vendégek...

Ám hiába kapott a hitközségtől fix fizetést a sakter
(ő végezte az állatok rituális előírás szerint való
vágását), bizony, hiányzott neki, ha a vágások el-
maradtak s ő nem kapta meg azt a kis mellékést,
amihez hozzá volt szokva... Ezen a megint csak
daumier-i remeklésen (31) látjuk, amint jár-
kel, mint zsidóban a fájdalom, s a szöveg valóban arról tájékoztat
minket, hogy *Er geht arum, wie der Schajchet in die
Neinteg.* Szó szerinti fordításban: *Jár-
kel, mint a sakter azon a bizonyos kilenc napon – vagyis fájdalmas
arccal, hiszen az a kilenc nap böjtös nap; körülbelül
augusztus eleje táján van az a kilenc nap, az a bő
gyászhat, amikor a jeruzsálemi szentély elpusztítá-
sának emlékére a vallásos zsidó családokban nem
esznek húst, még csak zsírosat sem. A sakternek
olyankor nincs dolga.*

30

31

(Következő számunkban folytatjuk!)